TÜRKLERİN EN ESKİ DESTANI

ULU HAN ATA BİTİĞİ

الوحان الطابتكجي

Prof. Dr. Necati DEMİR

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1205
KÜLTÜR SERİSİ: 690

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-513-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2016, Kasım
6. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2022

Prof. Dr. Necati DEMİR: 20 Nisan 1964'te Ordu'ya bağlı Ulubey ilçesinin Kumanlar köyünde doğdu. Kumanlar İlkokulu (1974), Ordu Fatih Ortaokulu (1977), Ordu Fatih Lisesi (1980) ve Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (1987) mezunudur. Yüksek lisansını Cumhuriyet Üniversitesi'nde (1992), doktorasını Selçuk Üniversitesi'nde (1996) tamamladı. Gaziantep Sarılsalkım Ortaokulu'nda Türkçe Öğretmeni (1987-1990), Sivas Cumhuriyet Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Cumhuriyet Üniversitesi'nde Türk Dili Okutmanı olarak çalıştı. 13 Haziran 1996'da Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'ne Yardımcı Doçent olarak atandı. 30 Kasım 2000'de Doçent, 9 Şubat 2006'da Profesör oldu. Seksene yakın kitabı, yüzden fazla makalesi bulunmaktadır. Bu kitaplarından dört tanesi Harvard Üniversitesi'nde, yirmi üç tanesi Almanya'da, bir tanesi Avusturya'da bir tanesi de Danimarka'da yayımlanmıştır. 1996-2010 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Orataöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü'nde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yaptı. 2010 yılında Gazi Üniversitesi'ne atandı. Hâlen Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Bu çalışmamı,
ömürlerini Türk kültürüne adayan
ve bilim dünyamı ışıtan
değerli Türklük bilimi araştırmacıları,
hocalarım veya manevî hocalarım;

Abdülkadir İnan, Agâh Sırrı Levend, Ahmet Caferoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Temir, Akdes Nimet Kurat, Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Ali Nihat Tarlan, Bahaeddin Öğel, Besim Atalay, Faruk K. Timurtaş, Faruk Sümer, Halil İnalcık, Hüseyin Namık Orkun, Hüseyin Nihal Atsız, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mehmet Akalın, Mehmet Kaplan, Muharrem Ergin, M. Fuad Köprülü, Muallim Cevdet Bey, Necmettin Hacıeminoğlu, Nihad Sami Banarlı, Osman Turan, Osman Nedim Tuna, Ömer Asım Aksoy, Reşit Rahmeti Arat, Saadet Çağatay, Şerif Aktaş, Şinasi Tekin, Tahsin Banguoğlu, Talat Tekin, Zeki Velidî Togan….

Aziz ve temiz ruhlarına ithaf ediyorum.

İçindekiler

Ön Söz 13
Giriş 19

BİRİNCİ BÖLÜM

ED-DEVLETÜ'T-TÜRKİYYE (TÜRK DEVLETİ) 29

1. ed-Devletü't-Türkiyye (Türk Devleti) yani Mısır Memlûkleri Devleti 31
2. Mısır Memlûkleri'nin Kuruluşu ve Necmeddin Eyyüp Dönemi (1250) 32
3. Melik İzzeddin Aybek et-Türkmanî Dönemi (1250-1257) 32
4. Aybek et-Türkmanî'nin Oğlu Nureddin Ali Dönemi (1257-1259) 33
5. Emîr Seyfeddin Kutuz (1259-1260) 34
6. Melik Emîr Baybars Dönemi (1260-1277) 34
7. Emîr Baybars Oğlu Berke Han Dönemi (1277-1279) 35
8. Emîr Baybars Oğlu Sülemiş Han Dönemi (1279) 35
9. el-Mansur Seyfeddin Kalavun Dönemi (1279-1290) 35
10. Tarihçi Aybek ed-Devâdârî'nin Yaşadığı Dönem (1290-1236) 36
11. ed-Devletü't-Türkiyye (Türk Devleti) yani Mısır Memlûkleri Devleti Dönemi Bilim ve Kültür Hayatı 38

İKİNCİ BÖLÜM

EBUBEKİR BİN ABDULLAH BİN AYBEK ED-DEVÂDÂRÎ.....41

1. Tarihçi Seyfüddin Ebubekir bin Abdullah bin Aybek Sahibü Sarhad (Ay Bey'in torunu Ebubekir): 43

2. Tarihçi Ebûbekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî'nin Eserleri 46

2.1. Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevarihi'z-Zaman 46

2.2. Kenzü'd-Dürer ve Cami'ü'l-Gurer 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULU HAN ATA BİTİĞİ 51

Ulu Han Ata Bitiği Kitabı 53

Sonuç.....70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULU HAN ATA BİTİĞİ METİN 71

H.628 (M.1230) Yılının Olayları.....75

Ulu Han Ata Bitiği 76

Oğuz-name ve Dede Korkut Kitabına Dair.....77

Türklerin Yaradılışı Hakkında İlk Bilgiler ve Türklerin Ortaya Çıkışının Kısa Tarihi.....78

Ulu Kara Dağ.....82

İlk Türk Şehirleri Kaşırmak ve Abdırmak 83

Ulu Ay Ata.....85

Ulu Ay Ana 88

Ay Atam Küçikeri 89

Küçikeri Belceği.....90

Arslan Çocuk Alp Kara Arslan Belceği 92

Alp Kara Arslan Belceği Oğlu Tatar Han 95
Tatar Han Oğlu İkinci Kara Arslan Belceği 96
İkinci Tatar Han / Kuşçu Tatar Han 96
Şingiz / Cengiz Han Oğlu Tatar Han 98
Tatar Han Oğlu Şingiz / Cengiz Han 98
Türk - Moğol Savaşına Doğru 100
Türk - Moğol Savaşı'nın Başlaması 101
Kıpçaklar 106
Celaleddin Harzem Şah 107
XIII. Yüzyılda Moğollar / Tatarlar 107
Türk- Memlûk Yaratılış Efsanesi 108
BİLGİ NOTLARI 111
KAYNAKLAR 131
ÖZEL ADLAR DİZİNİ 135
EKLER 143

Ön Söz

Türk'ün ilk kitabı olarak nitelendirilen eserin adını yazar, farklı eserlerinde farklı şekillerde vermiştir: *Ulu Ata Bitik* (*Kenzü'd-Dürer*, I, s.177), *Ulu Ay Atam Bitiği* (*Kenzü'd-Dürer*, VII, s.218), *Han Han Ata Bitigçi* (*Dürerü't-Ticân*, 202a), *Ulu Han Bitigçi* ([الوخان بتكجى] *Dürerü't-Ticân*, 197/b, 202a), *Ulu Han Ata Bitiği* (Ar. *Kitâb el-Melik el-Âb el-Kebir*)... Aslında Arapça karşılıklarına bakıldığında bunların hepsinin *Ulu Han Ata Bitiği / Ulu Han Ata'nın Kitabı* (<Ar. *Kitab el-Ab el-Kabîr el-Melik* [*Dürerü't-Ticân*, 197/b, كتاب الاب الكبير الملك]) anlamına geldiği açıktır. En doğrusu, Arapça karşılığında da açıkça anlamı anlaşıldığı gibi, *Ulu Han Ata Bitiği* (Ar. *Kitâb el-Melik el-Âb el-Kebir* = *Ulu Han Ata Kitabı*) gibi görünmektedir. Bu arada Arapçada "g" sesi olmadığını, g harfinin c ile karşılandığını özellikle belirtmek gerekmektedir (ör. *Bozorgmihr* yerine *Bozorcmehr).* Biz bütün bunların hepsini dikkate alarak kitabın adının *Ulu Han Ata Bitigçi*'nin eseri kabul edip "*Ulu Han Ata Bitiği*" (Ulu Han Ata Kitabı) biçimini tercih ettik.

Ulu Han Ata Bitiği, Türk ırkına mensup ilk kişinin, Türklerin ilk babasının, ilk atasının, ilk Türk'ün yaradılışı destanıdır. Ayrıca ilk Türk kadınının, ilk Türk annesinin yaradılışının kitabıdır.

Ulu Han Ata Bitiği'ne göre aşırı yağan yağmur, *Kara Dağ* denilen bir dağdaki mağaraya balçık getirir. Balçık, mağara içinde insana benzeyen kalıpları doldurur. Su ile toprak bir süre bu kalıpta kalır. Yaz olduğundan hava sıcaktır. Mağaraya esen rüzgârın da etkisiyle dört unsur birleşir ve dokuz ay sonra toprak insan olur. Böylece mağara Türklüğe annelik yapmış olur.

Bilindiği gibi Kur'an'da ilk insanın (Hz. Âdem) çamurdan yaratıldığı, Havva'nın da aynı maddeden var edildiği, her ikisinden çok erkek ve kadın türediği beyan edilmektedir. Gök-Tanrı inancına bağlı Türklerin inanışı ile İslam dininin örtüşmesi, bu kitabı daha da ilginç duruma getirmektedir.

Ulu Ay Ata ve Ulu Ay Ana öldüğünde çocukları, yeniden canlanır umuduyla, anne ve babalarını bu mağaraya götürürler. Mağaranın ağzını kapatırlar, yanına çiçekler koyarlar. Ölüm yıl dönümlerinde gidip onları ziyaret ederler ve mağarada tören yaparlar.

Yıllar önce *Nevruz* konusunda araştırmalar yaparken Göktürk kağanlarının Göktürk beyleriyle Nevruz günü, *Ata Mağaraları* veya *Atalar Mağarası*'na giderek törenler düzenledikleri ve kurbanlar kestiklerini okumuştum.

2004 yılında *Sivas İli ve Yöresi Ağızları* adlı çalışmamı hazırlamak için İmranlı'nın Demirtaş köyünde derleme yaparken kaynak şahıs, bize, baharda ilk iş olarak köylülerin tamamının köyde bulunan bir mağaraya gittiklerini ve orada dualar ettiklerini anlatmıştı.

Bu iki benzer uygulama beni hep düşündürmüştü. Binlerce yıl fark, binlerce km uzaklık… Yine binlerce km uzaklıkta ve binlerce yıl fark ile kaleme alınmış *Ulu Han Ata Bitiği*'ni okuyunca taşlar yavaş yavaş yerine oturmaya başladı gibi…

Mağara kültü çok eskiden beri Türklerde ön planda olan unsurlardandır. Göktürklerin menşei efsanesinde, *Ergene-*

GİRİŞ

Ulu Han Ata Bitiği[1] diğer adı ile *Ulu Han Ata Kitabı* Türklerin ilk babasının yani Türk ırkına mensup ilk kişi olan *Ulu Ay Ata*'nın yaradılışını anlatmaktadır. Ayrıca ikinci olarak yaratılan ilk Türk kadını ve annesi *Ulu Ay Ana*'yı da anlatmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki *Ulu Ata Han Bitiği*, anlatılanlara göre ilk Türk insanları olan *Ulu Han Ay Ata* ve *Ulu Ay Ana*'yı anlatan kitabın adıdır.

Çok eski zamanlarda bir gün aşırı şekilde yağan yağmur, *Ulu Kara Dağ* denilen yerde bulunan mağaraya bol miktarda balçık getirir. Balçık, mağara içinde insana benzeyen kalıpları doldurur. Su ile toprak bir süre bu kalıpta kalır. Yaz olduğundan hava sıcaktır. Mağaraya esen rüzgârın da etkisiyle dört unsur birleşir ve dokuz ay sonra toprak canlanıp insan olur. Yani *Ulu Ay Ata* olur. İşte *Ulu Han Ata Bitiği* kitabına göre Türk ırkının ilk kişisi budur. Kırk yıl sonra *Ay-va / Ay Ana* aynı şekilde yaratılır. Ulu Ay Ata ile Ulu Ay Ana evlenirler. Çocukları olur. Onlar da evlenirler. Böylece Türklük dünya üzerindeki yerini alır. *Ulu Han Ata Bitiği*, bu olay zincirini anlatan kitabın adıdır.[2]

Konunun bir başka ilgi çekici yönü ise İslamiyet öncesi konuları anlatan *Ulu Han Ata Bitiği*'nin bazı konularda İslamiyet ile birebir uyumudur. Kur'an'da ilk insanın yani Hz. Âdem'in çamurdan/balçıktan yaratıldığı, Hz. Havva'nın da aynı maddeden var edildiği beyan edilmektedir. Bu beyanları dikkate aldığımızda *Ulu Han Ata Bitiği*'ndeki bilgiler gerçekten ilgi çekici duruma gelmektedir.

---

[1] Metinde, *Ulu Han Ata Bitigci* الوخان اطا بتكجى

[2] Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 2000, s. 21.

Mısır'da 1250 yılında Kıpçak Türkleri Kölemenler veya Memlükler tarafından kurulan devletin adı her ne kadar Mısır Memlük Devleti / Mısır Kölemen Devleti olarak bilinse de, aslında o, *ed-Devletü't-Türkiyye* yani *Türk Devleti*'dir. Nitekim Ebubekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî'nin *Kenzü'd-Dürer ve Cami'ü'l-Gurer* adlı eserinin 8. cildi *ed-Dürre ez-zekiyye fî ahbâr* ***ed-Devle et-Türkiyye*** (Topkapı Sarayı, III. Ahmet Kütüphanesi, nr. 2932/8) başlığında kaleme alınmıştır.

Mısır Memlüklü Devleti zamanında Mısır'da, anne ve baba tarafından Türk olan Seyfüddin Ebubekir bin Abdillah bin Aybek ed-Devâdârî adlı bir tarihçi (d. ? – 736/1336) yaşamıştır. Aybek ed-Devâdârî, hayatı boyunca babası Abdullah bin Aybek'in görevi dolayısıyla her zaman onunla birlikte gezmiştir. Dolaştığı yerlerde önemli eserleri elde etmiş veya görmüş, okumuş ve özetini çıkarıp eserine işlemiştir.

Okuyup eserine işlediği kitaplardan bir tanesi de muhtemelen Orhun Yazıtları'ndan önce Türkçe olarak kaleme alınmış *Ulu Han Ata Bitiği*'dir. Bu eserin özeti onun *Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevarihi'z-Zaman* eserinin içerisinde yer almaktadır. Ayrıca *Kenzü'd-Dürer*'in muhtelif ciltlerinde *Ulu Han Ata Bitiği* kitabından ve konudan tekrar tekrar bahsetmektedir. Özellikle 7. ciltte (*Şuhd en-nahl min kısmet felek Zuhal*, el-müsemmâ: *ed-Dürr el-matlûb fî ahbâr mülûk Devleti Benî Eyyûb*, Topkapı Sarayı, III. Ahmet Kütüphanesi, nr. 2932/7) muhtelif yerlerde konuyu ilaveleri ile tekrar kaleme almıştır. Bununla birlikte 8. ciltte (*Zehr el-mürûc min kısmet felek el-Burûc*, el- müsemmâ: *ed-Dürre ez-zekiyye fî ahbâr ed-Devle et-Türkiyye*, Topkapı Sarayı, III. Ahmet Kütüphanesi, nr. 2932/8) muhtelif sayfalarda konuya değinmiştir.

Ulu Han Ata Bitiği; bilinmeyen tarihte, 732 yılında yazılan Orhun Yazıtları'ndan çok önce, metin hâline geti-

Mısır Memlûkleri Devleti

1. ed-Devletü't-Türkiyye (Türk Devleti) yani Mısır Memlûkleri Devleti

Ulu Han Ata Bitiği'nin Türkçe yazılmış aslı, 580 yılından önce Türkçeden Farsçaya, H. 211/ M. 826 yılında Farsçadan Arapçaya yapılmış tercümeleri şimdiye kadar bulunamamıştır. Elimizde ancak ed-Devletü't-Türkiyye (Türk Devleti) yani Mısır Memlûkleri Devleti zamanında Mısır'da yaşayan aslen Türk olup eserlerini Arapça kaleme alan *Aybek ed-Devâdârî*'nin *Ulu Han Ata Bitiği* kitabının Arapça tercümesinden oluşturduğu özet bulunmaktadır. Yazar, *Ulu Han Ata Bitiği* kitabını arkadaşları ile okumuş, özetlemiş, *Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevarihi'z-Zaman* başlıklı eserinde (201b-210a), *Kenzü'd-Dürer ve Cami'ü'l-Gurer*'in muhtelif ciltlerinde; özellikle 7. ciltte *Şuhd en-nahl min kısmet felek Zuhal*, el- müsemmâ: *ed-Dürr el-matlûb fî ahbâr mülûk Devleti Benî Eyyûb* (218-237) ve 8. ciltte *Zehr el-mürûc min kısmet felek el-Burûc*, el- müsemmâ: *ed-Dürre ez-zekiyye fî ahbâr ed-Devle et-Türkiyye* (114-224) olayları özetlemiştir.

Asıl adı Seyfüddin Ebubekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî olan yazar, Mısır Memlûkler Devleti zamanında Mısır'da yaşamıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir. 3 Kasım 1313'te Hakk'a yürümüştür.

Aybek ed-Devâdârî'nin yaşadığı dönemde Mısır'da bir Türk devleti kurulmuştu ve Mısır-Suriye çevreleri bu Türk devleti tarafından yönetilmekteydi. Tarih araştırmacılarının *Memlûkler, Kölemenler, Mısır Memlûkleri* adlarıyla tanıttıkları bu devletin aslında gerçek ismi *ed-Devletü't-Türkiyye* yani *Türk Devleti*'dir.

2. Mısır Memlûkleri'nin Kuruluşu ve Necmeddin Eyyüp Dönemi (1250)

Memlûkler, Kölemenler, Mısır Memlûkleri diğer adı ile ed-Devletü't-Türkiyye yani Türk Devleti; aslında, Eyyubîler Devleti tarih sahnesinden silinme sürecine girmişken, Eyyübî Sultanı Melikü's-Sultan Necmeddin Eyyüp tarafından 1250'den önce, çoğunluğu Türklerden oluşan köle askerler (Memlûk) esas alınarak kurulmuştur. Selahaddin Eyyûbî'nin ölümünden sonra (1193), Mısır ve Suriye'de Memlûklerin sayı bakımından arttığı görülmektedir.

3. Melik İzzeddin Aybek et-Türkmanî Dönemi (1250-1257)

Çoğunluğunu Kıpçak ve Harezmîlerin teşkil ettiği Türk askerleri, aslında siyaset ile ilişkisini kesmek için Kahire'nin karşısında Nil nehri üzerindeki Ravza adasındaki kaleye yerleştirilmiştir. Bahriye Memlükleri denilen bu grup kısa zamanda Mısır'da güç odağı durumuna gelmiştir.

Bahriye Memlüklerinin önderi ve komutanı *el-Melik el-Muizz İzzeddin Aybek et-Türkmanî*, 1250'de yönetimi ele geçirmiş ve Bahriye Memlükleri hanedanının ilk sultanı olmuştur.

Türkmen olan[1] *Aybek et-Türkmanî*, Melikü's-Sultan'ın dul eşi ile evlenmiş ve kendi adına bir topluluk kurmak istemiştir. Buna razı olmak istemeyen Bahriye Memlükle-

[1] A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 179.

1. Tarihçi Seyfüddin Ebubekir bin Abdullah bin Aybek Sahibü Sarhad (Ay Bey'in torunu Ebubekir):

Aybek ed-Devâdârî, Kahire'de doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir[1]. Ölümü 736/1336'dan sonradır. Asıl adı, Seyfüddin Ebubekir bin Abdillah bin Aybek ed-Devâdârî'dir. Dedesinin adının Aybek (Ay Bey) olmasından da anlaşılacağı gibi Türk'tür. Yaşadığı dönemde Mısır'ın nüfus durumu dikkate alındığında Kıpçak asıllı olduğu düşünülmektedir. Fakat M. Fuad Köprülü'ye göre Selçuklu hanedanına mensup olup Sultan Muhammed Kalavun'un memurudur[2].

Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer ve Cami'ü'l-Gurer'*in kendi hattıyla ilgili olan nüshasında adını *Ebubekir bin Abdullah bin Aybek Sahibü Sarhad* şeklinde vermektedir. Dedesi Sarhad hâkimi İzzeddin Aybek Mikail, Eyyûbîler'den el-Melikü'l-Muazzam'ın memlükü olup askerlik yanında ilimle de ilgilenirdi. Müellifin *Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevarihi'z-Zaman* adlı eserinde anlattığına göre babası Cemaleddin Abdullah bin Aybek, Şarkiye eyaletinin (merkezi Bilbis) emîridir ve lakabı Devâdârî'dir.

---

[1] Cevat İzgi, "İbnü'd-Devâdârî", *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 11-13.

[2] Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1993, s. 249.

Babası Abdullah bin Aybek (Aybek oğlu Abdullah)'ın ise 709 yılında Mısır'da Şark eyaletinin merkezi Bilbis'te emîr olarak görev yaptığını bilmekteyiz.

Seyfüddin Ebubekir'in annesi Memlük Devleti'nde önemli mevkilerde görev yapmış Kıpçak asıllı Alaeddin Böri Bilçik'in kızıdır. Bu hâliyle eserin yazarı, hem baba hem de anne tarafından Türk'tür.

Babasının son görevi Memlük sınır kalelerinin teftişi olmuştur. Sınır kalelerini teftiş ederken 13 Receb 713 (3 Kasım 1313) tarihinde Ürdün'deki Zerka vadisinde atından düşüp ölmüştür.

Aybek ed-Devâdârî, gençlik yıllarında Memlük sınır kalelerini teftiş etmekle görevli olan babasıyla dolaşmaktadır. Babası ile birlikteliği Ürdün'deki Zerka vadisinde babasının atından düşüp öldüğü 13 Receb 713 (3 Kasım 1313) tarihine kadar sürmüştür. Uzun yıllar önemli bir devlet adamı olan babasının yanından ayrılmaması sebebiyle birçok tarihî olaya tanıklık etmiş, ayrıca pek çok büyük şahsiyetle tanışarak onların fikirlerinden faydalanmıştır.

Öte yandan kitabının mukaddimesinde adını sıkça anmasından ve dokuzuncu cüzünü ona tahsis etmesinden ed-Devletü't-Türkiyye / Türk Devleti yani Mısır Memlûklüleri sultanı el-Melik en-Nasır Nasıreddin Muhammed b. Kalavun ile arasının iyi olduğu anlaşılmaktadır[3].

Aybek ed-Devâdârî, bütün bunlara rağmen babasının ölümünden sonra herhangi bir resmî göreve talip olmamış veya devlet görevinde çalışması için yapılan teklifleri kabul etmemiştir. Çünkü eserinde, muhtemelen ilim ve edebiyata düşkün olmasından dolayı devlet memurluğundan feragat ederek yönünü faziletli âlimlerden yana çevir-

[3] İzgi, agy.

Ulu Han Ata Bitiği Kitabı

Ulu Han Ata Bitiği; ilk Türk'ün, Türklerin ilk babasının, ilk atasının, Türk ırkına mensup ilk kişinin yaradılışı destanıdır. Bununla da kalmaz; ilk Türk kadınının yani ilk Türk annesinin kitabıdır. İlk Türk kağanının seçilmesi, ilk Türk şehirlerinin kurulması, ilk törenlerin yapılması, ilk meslekler, ilk savaşlar da bu eserde anlatılmaktadır.

Çok eski zamanlarda bir gün aşırı bir şekilde yağan yağmur, Kara Dağ denilen bir yerde bulunan mağaraya bol miktarda balçık getirir. Balçık, mağara içinde insana benzeyen kalıplara dolar. Su ile toprak bir süre bu kalıpta kalır. Güneş *Saratan* (yengeç) burcunda / yıldızında ve en yüksek noktasındadır. Yaz olduğundan hava sıcaktır. Mağaraya esen rüzgârın da etkisiyle dört unsur birleşir ve dokuz ay sonra toprak insan hâline gelir ve *Ulu Ay Ata* olur. İşte *Ulu Han Ata Bitiği*'ne göre Türk ırkının ilk kişisi budur. Kırk yıl sonra yeniden sel olur. Yine balçıklar mağaraya dolar. Bu defa güneş, *Sünbüle* (başak) burcunda / yıldızındadır. Sonra *Ay-va / Ulu Ay Ana* aynı şekilde yaratılır. Ulu Ay Ata ile Ulu Ay Ana evlenirler. Çocukları olur. Onlar da evlenirler. Böylece Türklük dünya üzerindeki yerini alır. *Ulu Han Ata Bitiği*, bu olay zincirini anlatan kitabın adıdır.

Konunun bir başka ilgi çekici yönü ise İslamiyet öncesi konuları anlatan bu eserin İslamiyet ile uyumudur. Kur'an'da ilk insanın yani Hz. Âdem'in yaradılışı şöyle anlatılmaktadır: "*Doğrusu Allah katında İsa'nın babasız meydana gelmesi, Âdem'in durumu gibidir; Allah, Âdem'i onu topraktan yarattı, sonra ona "ol!" dedi, o da insan oluverdi*" (Kur'an, Al-i İmran 3/59); "*Andolsun ki biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık*" (Kur'an, Hicr: 15/26); "*Ey Peygamber! Rabbinin meleklere 'Ben, kuru balçıktan, şekil verilmiş kokuşmuş çamurdan bir insan yaratacağım.' dediğini hatırla.*" (Kur'an, Hicr: 15/28); "*(Allah) buyurdu: 'Sana emrettiğim zaman, seni secde etmekten alıkoyan nedir?' (İblis): 'Ben, dedi, ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın'* (Kur'an, Araf: 7/12); "*(Yine unutma ki) Bir vakit meleklere: 'Âdem'e secde edin' demiştik. İblis'ten başka hepsi secde ettiler. O ise: 'Ben bir çamurdan yarattığım kimseye mi secde ederim?' demişti*" (Kur'an, el-İsra: 17/61).

Dünya üzerindeki ilk kadın olan Hz. Havva'nın yaradılışı ise Kur'ân-ı Kerim'de şöyle duyurulmuştur: "*Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır*" (Kur'an, el-A'râf, 7/189); "*Ey İnsanlar! Sizi tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok erkek ve kadın türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının*" (Kur'an, en-Nisâ, 4/1).

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in çamurdan / topraktan yaratıldığını, Hz. Havva'nın da aynı maddeden var edildiğini dikkate aldığımızda *Ulu Han Ata Bitiği*'ndeki bilgiler gerçekten ilgi çekici duruma gelmektedir.

Aybek ed-Devâdârî'ye göre *Ulu Han Ata Bitiği*'ni ilk kaleme alan belli değildir. *Bozorgmihr bin el-Bahtikân* [بزرجمهر بن البحتكان] bu kitabı bir yerden bulup sahip olmuştur. Yine bu kitabı Türkçeden Farsçaya *Bozorgmihr* çevirmiştir.

Bozorgmihr bin el-Bahtikân [Buzurgmihr b. Bahtekân al-Fârisî]'ın doğum tarihi belli değildir. Zekâsıyla meşhur

Ulu Han Ata Bitiği[1]

[Varak: 197b] Tatarlar / Türkler; kendi dilleri olan Türkçedeki ismiyle siyah dağ anlamına gelen *Kara Dağ*'da* [قرا طاغ] tarih sahnesine çıkmışlardır. Onların anavatanı bu bahsettiğiniz siyah dağ anlamına gelen Kara Dağ'dır [قرا طاغ].

Onların tarih sahnesine ilk çıkışları ve asılları gerçekten çok ilgi çekicidir. Bu ilk çıkış, aslında gerekleşmesi ve inanması çok zor bir durumdur. İlk türeyiş veya doğuş kimsenin bilgisi dâhilinde değildir.

Altın Kağan anlamına gelen ve *Altın Han* [الطن خان]*olarak bilinen ilk büyük kralın yaradılışının başlangıcında doğal yapıya ve kutsal yasalara uymayan konular bulunmaktadır.

Altın Han'ın yurdundan çıkarılması, daha sonra Şingiz Han'ın* [شكزخان] onun yurduna yerleşmesi; kendi dillerinde *Ulu Ay Ata Kitabı* anlamına gelen *Ulu Han Ata Bitiği** [Metinde: *Ulu Han Ata Bitigci* الوخان بتكجى Ar. كتاب الادب الكبير الملك] kitabında anlatılmıştır. Gerçekten bu kitabın içerisinde çok sayıda garip ve inanılması çok zor olaylar anlatılmaktadır.

---

[1] *Bitigci* kelimesi *Bitiği* şeklinde olmalıdır. Zira yazar Arapçada "g" sesi olmadığı için g sesini c ile karşılamaya çalışmıştır. Bunun başka örnekleri de vardır. Farsça *Bozorgmihr* ismi, Arapça *Bozorcmehr* biçiminde yazılmaktadır. Yalnız yazar burada hem Türkçe g sesini hem de Arapça karşılığı c senini birlikte yazmıştır. Ayrıca yazar *Ulu Han Ata Bitigçi* isminin karşılığı olarak Arapça *Kitab el-Ab el-Kebîr el-Melik* [كتاب الاب الكبير الملك] (*Ulu Han Ata'nın Kitabı*) olarak kaydetmiştir. Dolayısıyla kitabın adı *Ulu Han Ata Bitiği* olmalıdır.

[Varak: 198a] Arapların dilinde Kara Arslan'in oğlu anlamına gelen, Türklerin kendi dilinde ise *Alp Kara Aslan Belceği** [الب قرا ارسلان بلجکی] (Ar. *ibn farh as-sabu' el-asad* [ابن فَرخ السبع الاسوَد] olan dedelerinin yaradılışında da ilginç olaylar yaşanmıştır.

Ulu Ay Ata Bitiği adlı kitapta; *Ulu Kara Dağ** [Metinde: *Ulu Kara Dağci* [الو قرا طاغجی] olarak adlandırılan dağda, bir dişi aslanın yavrularıyla beraber Türklerin dedelerini emzirdiği ve orda büyüttüğü, daha sonra avlarının etlerini yiyen aslanları nasıl bozguna uğrattığı da yazılıdır.

Ulu Ay Ata Bitiği adlı kitapta; *Alp Kara Aslan Belceği* [الب قرا ارسلان بلجکی], hemcinsinden olan ve kaybolup Ulu Kara Dağ'a gelen aileyi, oların küçük kızını görüp yakınlık duyduğu da anlatılmıştır. Kitaba göre; *Alp Kara Aslan Belceği,* bu aile ile yakınlık kurup onlardan kendi dilini de öğrenmiştir. Kendilerine yani aileye kim olduklarıyla ilgili soru sorduğunda, onların da "*kaybolmuş, yolunu kaybetmiş*" anlamında olan *Tatarlar* olduklarını öğrenmesi de *Ulu Ay Ata Bitiği* adlı kitapta yer almaktadır.

Kitaba göre; *Alp Kara Aslan Belceği*,* daha sonra bu kız ile evlenip hayatlarını birleştirirler. Kız, *Tatar Han* [تتار خان] olarak isimlendirilen bir oğlan çocuğu dünyaya getirir. *Tatar Han,* büyüdüğünde *Tüngeci Hatun / Tungacı Hatun**[2] [تنکاجی خاتون] adlı bir kız ile tanışır. *Tatar Han* [تتار خان] da bu kızla evlenmiş, bu evlilikten de ileriki zamanlarda çok tanınan üç erkek çocuğu doğmuştur.

Bu çocukların adları şöyledir: Biri *Şingiz Han*[شکزخان], diğeri *Oğuz Han* [اغزخان] ve bir diğeri *Altın Han*'dır [اطن خان]. Büyük *Şingiz Han**, *Oğuz Han** ve *Altın Han*'ın* nesilleri çoğaldı. Onlar yabanî hayvanları avlayıp etlerini yiyerek beslendiler.

---

[2] *Tüngeci / Tungacı Hatun* تنکاجی خاتون: Bu kelime; *Tungacı, Tengeci, Tingeci, …* şekillerinde de okunabilir. İsmin, Moğol şaman azizi *Tunka / Tünga*'yı hatırlattığı ve ilgili olduğu düşünülmektedir. Yazarın; *bitiği* yerine *bitikci, dağı* yerine *dağcı* yazması, tahminimizi güçlendirmektedir.

Bilgi Notları

Abbasî Devleti: 750'de Emevî hanedanını yıkıp yönetimi ele alan Arap İslam Devleti. Bu tarihten başlayarak Abbâsî Devleti, 1258'e kadar İslam dünyasının büyük bölümüne egemen olmuştur.

Abdırmak / Abdarmak / Aydarmak: [ابدرماق] Ulu Ay Ata'nın neslinden gelen Altın Han'ın Ulu Kara Tağ'ın eteklerinde kurduğu iki Türk şehrinden birisidir. Bu şehrin adı metnin başka bir yerinde *Aşramak / Başramak / Be-aşramak* [باشرماق] biçiminde yazılmıştır. Metnin bütünlüğü dikkate alındığında ikisi aynı şehir gibi görünmektedir. Farklılık ise muhtemelen yazarın dikkatsizliğinden kaynaklanmıştır.

Alan: [الان] Alanlar, Alan halkı. Günümüzde tamamen dağılmış durumdadırlar. MÖ I - MS XI. yüzyıllar arasında Karadeniz ve Hazar Denizi'nin kuzeyinde yaşamış, kökenleri tartışmalı bir kavimdir. Hunların VI. yüzyıldaki baskıları sonucu bir bölümü Batı Avrupa'ya, bir bölümü de Kuzey Afrika'ya göç etmişlerdir. Kafkasya'da yaşayanlar VII-X. yüzyıllar arasında Hazarların sınırları içerisinde yaşadılar. VII. asırda Hırıstiyanlığı kabul ettiler. Günümüzdeki Osetlerin ataları olarak kabul edilmektedir.

Alp Kara Arslan Belceği: (Eserde: Alp Kara Arslan Belcekci) [البْ قَرا ارسلان بلجكجى] *Ulu Han Ata Bitiği* kitabına göre Tatarların ilk atasıdır. Tatar Han'ın babasıdır. Rivayete göre doğduğunda bir kartal tarafından kaçırılmış, bir aslanın yavrularının arasına düşürülmüştür. Aslan bu çocuğu kendi yavrusu sanıp beslemiştir. Çocuk büyüdüğünde başka insanlarla karşılaşmış, kaynaşmıştır. Bir kız ile evlenmiş, doğan oğullarına *Tatar Han* adı vermişlerdir. Aslında bahsedilen Tatar Han'ın da üç oğlu olur. Adlarını *Şingiz (Cingiz) Han*, *Oğuz Han* ve *Altın Han* vermişlerdir. Bu haliyle *Moğollar*, *Oğuzlar* ve *Kıpçakla*rın yani Turan asıllı bütün milletlerin atası *Alp Kara Arslan Belceği* olmaktadır.

Altın Han: [الطن خان, اَلطُنْ خَان, آلطن خَان] Ebûbekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî'ye göre Ulu Ay Ata'nın soyundan gelmekte olup kurulan ilk Türk devletinin ilk Türk hakanıdır. Kıpçak Türklerinin atalarındandır. *Ulu Han Ata Bitiği* kitabına göre Kıpçak Türkleri, Altın Han'dan gelişmiştir.

Aşramak / Başramak / Be-aşramak: [باشرمَاق] *Ulu Ay Ata*'nın neslinden gelen *Altın Han*'ın kurduğu ilk Türk şehirlerinden birisidir. Bu şehrin adı metnin başka bir yerinde "*Kaşırmak* [كَاشرمَاق]" biçiminde yazılmışş tır. Metnin bütünlüğü dikkate alındığında ikisi aynı şehir gibi görünmektedir. Farklılık ise muhtemelen yazarın dikkatsizliğinden kaynaklanmıştır.

Ay Atam Küçikeri: *Ulu Ay Ata* ile *Ulu Ay Ana*'nın en büyük oğlu. *Ulu Han Ata Bitiği*'ne göre ilk Türk Kağanı.

Ay Va: *Ulu Han Ata Bitiği*'ne göre ilk Türk kadını, Ulu Ay Ata'nın eşi, ilk Türk annesidir. Ulu Ay Ata gibi topraktan yaratılmıştır. Ay Atam Küçikeri yani Altın Han'ın annesidir. Bk. *Ulu Ay Ana*.

Ayn-ı Calut Muharebesi: 3 Eylül 1260'da Memlük ordusu

Özel Adlar Dizini

A

Abbasî: 33, 60, 81, 113, 118
Abbasî Devleti: 113
Abdarmak: 75, 113
Abdırmak: 83, 113
Abdullah bin Aybek: 22, 31, 43, 44, 46, 114, 117, 119, 120, 121, 122, 127, 128, 129, 130
Abdülkadir İnan: 7, 16, 26, 70, 86
Aga Buryat Özerk Bölgesi: 122
Agâh Sırrı Levent: 7
Ahmet B. Ercilasun: 17, 27, 70, 131
Ahmet Caferoğlu: 7
Ahmet Hamdi Tanpınar: 7
Ahmet III Kütüphanesi: 16, 22, 47, 48, 49, 50, 55, 133, 134
Ahmet Temir: 7
Akka Kalesi: 37
Aktes Nimet Kurat: 7
Alaeddin Böri Bilçik: 44
Alaeddin Keykubad, I: 125
Alan: 113
Ali bin Hilal: 115
Ali Fehmi Karamanlıoğlu: 7, 97, 126, 132
Ali Nihat Tarlan: 7
Alp Kara Arslan Belceği: 92, 93, 94, 95, 114, 126, 127
Alp Kara Arslan Belcekci: 114
Altın Han: 17, 18, 23, 73, 74, 84, 86, 91, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 113, 114, 122, 128, 132
Anadolu: 33, 35, 96, 120, 124
Anadolu Selçuklu Devleti: 120
Aral Gölü: 120
Arapça: 13, 15, 17, 18, 31, 39, 40, 46, 73, 83, 85, 95, 115, 119, 129
Aras Nehri: 126
Ardeşir: 119
Aruz Koca: 93, 118
Aruz oğlu Basat: 61, 78, 115, 127
Aşramak: 68, 83, 98, 113, 114, 121
Atalar Mağarası: 14, 23, 24
Atina: 26, 47
Avustralya: 122
Ay Atam Küçikeri: 89, 90, 114, 128
Aybek ed-Devâdârî: 15, 16, 22, 23, 26, 31, 32, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 87, 114, 115, 117, 118, 127, 129, 130
Aybek et-Türkmanî'nin Oğlu Nureddin Ali: 33
Aybek oğlu Abdullah: 44, 78, 79
Ay Bey'in torunu Ebubekir: 43
Ayçiçek Hatun: 125
Aydarmak: 113
Ay Han: 25, 130
Ayn-ı Calut Muharebesi: 114, 119
Ay va: 66, 89, 114

B

Bağdat: 33, 57, 80, 82, 107, 118
Bahaeddin Ögel: 16, 18, 24, 108, 132
Bahaeddin Öğel: 7
Bahşı: 115, 120
Bargar: 116
Basat: 17, 26, 27, 61, 78, 93, 115, 118, 127
Basat bin Aruz: 115
Başramak: 68, 83, 98, 113, 114, 121

Batı Avrupa: 113
Battal Gazi Destanı: 15, 24
Bayan Ula: 64
Baybars: 34, 35, 36, 119
Bayırı Ula: 64
Be-aşramak: 68, 83, 98, 113, 114, 121
Behmen: 119
Berke Han: 35
Besim Atalay: 7
Bevvâb Ali bin Hilal: 57, 80, 115
Bhutan: 128
Bilbeys: 44, 56, 58, 78, 79, 80, 115
Bilge Ercilasun: 26, 131
Birzalî: 45
Bozorcmihr: 116
Bozorgmihr: 13, 54, 59, 60, 73, 81, 129
Bozorgmihr bin el-Bahtikân: 15, 115
Bulgar: 107, 116
Bulgaristan: 116
Bulgar ülkesi: 107, 116
Burgar: 116
Burghar: 116
Buryat Cumhuriyeti: 122
Buztağ Ata: 64
Bülgatü'l–Müştâk fi Lûgat't–Türk ve'l–Kıfçak: 40
Büyük İskender: 118
Büyük Okyanus: 122
Büyük Selçuklu Devleti: 125
Büzürgmihr'in torunu İbrahim: 117

C

Ca'fer el-Mansûr Abdullah b. Muhammed b. Alî el-Hâşimî el-Abbâsî: 118
Camiü't-Tevarih: 123
Celaleddin el-Harizmi: 117
Celile: 115
Cemaleddin Ebu Muhammed Abdullah et-Türkî: 40
Cemaleddin ibn Zeytun el Balalîkî: 117
Cemaleddin ibn Zeytun el-Belalikî: 57, 80, 118
Cengiz Han: 18, 46, 86, 97, 98, 101, 102, 105, 117, 126, 127, 132
Cınğ Cyav: 68, 70, 87
Cibril bin Bûhtişû': 117
Cibril Bin Bûhtişû' el-Tabîb: 81, 82, 117
Codex Cumnicus: 121

Ç

Çin: 25, 62, 63, 67, 68, 69, 82, 84, 87, 92, 122, 124, 128, 130, 131
Çocuk Arslan Hikâyesi: 17
Çormağan Noyan: 126

D

Dağ Han: 25, 130
Danyal el-Hâkim: 57, 79, 80, 119, 127
Dede Korkut: 17, 26, 27, 77, 93, 127, 131, 132
Dede Korkut Destanı: 115, 118
Dede Korkut Hikâyeleri: 27
Demirtaş: 14, 24
Deniz Han: 25, 130
Dicle Nehri: 123
Dinyeper: 116
Diyarbakır: 122
Doğu Akdeniz: 37
Dulkadiroğulları Beyliği: 38
Dümbelli Zazaları: 126
Dürerü't-Ticân: 13, 16, 17, 22,

26, 27, 31, 39, 43, 46, 48, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 76, 129, 130, 132
Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevarihi'z-Zaman: 16, 17, 22, 26, 31, 39, 43, 46, 48, 55, 56, 58, 70, 117, 129, 130, 132

E

Ebâ Müslim: 55, 58, 59, 60, 81, 82, 115, 117
Ebâ Müslim el-Horasani: 59, 60, 81, 117
Ebâ Müslim Mervî: 55, 59, 115, 117
Ebâ Müslim-nâme: 59, 60, 117
Ebû `Abbâs el-Memûn Abdullâh bin Hârûn Reşîd: 118
Ebu Aruz: 61, 78, 118
Ebûbekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî: 119, 120, 122, 127, 128, 130
Ebû Cafer: 60, 118
Ebu Fatih Necmeddin Melik Salih Eyyub bin Nasıreddîn Muhammed: 125
Ebu Hayyam: 39
Ebu'l-Leys Semerkandî: 40
Ebu'l Müslim: 59, 117
Ebu'l-Müslim el-Horasânî: 59, 117, 132
Ebu'l Müslim Mervî: 59, 117
Ebülgazi Bahadır Han: 123
ed-Devletü't-Türkiyye: 15, 22, 23, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 44, 46, 49
Ed-Dürretü'l-Muradiyye fi'l Lûgati't Türkiyye: 40
el-Belalikü'l-Hasene: 57, 80, 117, 118
el-İskender: 82, 118
El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l–Lûgati't-Türkiyye: 40
el-Lekr: 106, 122
el-Mansur: 35, 82, 118
el-Mansur Seyfeddin Kalavun: 35
el-Memun: 118
el-Musta'sım Billah: 107, 118
el-Muzaffer Seyfeddin Kutuz: 107, 119
el-Raha: 76, 119
el-Riha: 119
Emevî: 59, 113
Eminuddin el-Hamavi: 56, 119
Eminuddin Kâtipü'l-Beyserî: 56, 57, 58, 79, 119
Emir Baybars: 34, 35, 119
Emir Seyfeddin Kutuz: 34, 119
Erdene Ula: 64
Erdeşir: 82, 119
Ergenekon Destanı: 15, 24
Et Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l Lûgati't-Türkiyye: 40
Et Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l Lûgati't-Türkiyye: 40
Eyyubiler: 32, 125
Eyyübîler: 34
Ezdeşir: 82, 119

F

Farsça: 73, 117, 124
Farslar: 65, 87, 88
Faruk K. Timurtaş: 7
Faruk Sümer: 7
Fataya bin Selma: 119
Ferhat Temir: 17, 26, 70
Fuad Köprülü: 23, 26, 43

G

Gevderz: 59, 117
Gök Han: 25, 130
Göktürk: 14, 23

Güçlü Han: 106, 122
Gümüş Han: 17, 100, 101, 105, 106
Gün Han: 25, 130
Gürcistan: 107, 119, 124

H
Haçlılar: 37
Hakim Şemseddin b. Danyal: 119
Halba Sevit: 78, 120
Halil bin Muhammed: 39
Halil İnalcık: 7
Han Han Ata Bitigçi: 13, 129
Han Tenri: 64
Harân: 120
Harezm bölgesi: 120
Harezmşah Alaaddin Muhammed: 125
Harizmîler: 75, 76, 120
Harrân: 120
Harunü'r-Reşid: 23, 56, 117
Harzemşahlar: 56, 120, 126
Harzemşahlar Devleti: 56, 120
Hatun Eke: 69, 103, 115, 120
Hazar: 113
Hicaz: 34, 38, 119
Hindistan: 55, 116, 124, 128
Hint Okyanusu: 125
Hive Hanı Ebülgazi Bahadır Han: 123
Hoca Ali bin Hilal: 115
Horasân: 59, 117
Hunlar: 116
Hülagû Han: 119
Hürmüz bin Nüşirevan: 55, 116
Hüseyin Namık Orkun: 7, 16, 26, 46, 70, 132
Hüseyin Nihal Atsız: 7
Hüsrev Nûşirevân-ı Âdil: 55, 115
Hz. Âdem: 14, 21, 27, 46, 54, 58
Hz. Havva: 21, 54

I
Iduk Art: 64
Irak: 60, 107, 118, 123, 124
Ispahan: 76, 120

İ
İbn Danyal el-Hâkim: 120
İbn Kesir: 45
İbn Şakir el-Kütübi: 45
İbnü Cezeri: 45
İbrahim b. Osman: 59, 117
İç Moğolistan: 122
İlhanlılar: 115
İran: 119, 120, 124
İrşâdü'l – Mülûk ve's – Selâtin: 40
İsfahan: 59, 117, 120
İsfahan Eyaleti: 120
İsfendiyar: 119
İskender Rumî: 118
İskender Yunanî: 118
İsmail Hakkı Uzunçarşılı: 7

K
Kafkasya: 113
Kahire: 15, 23, 32, 38, 40, 43, 46, 48, 49
Kansu Gavrı: 38
Karaçi: 125
Kara Dağ: 14, 24, 53, 62, 63, 64, 66, 70, 73, 85, 86, 88, 92, 96, 101
Karadeniz: 36, 38, 113, 116, 127
Kara Tağ: 23, 64, 67, 83, 84, 87, 89, 98, 113, 120, 129
Kara Tağcı: 62, 63, 83, 85, 86, 95, 120, 121, 129
Kaşırmak: 75, 83, 114, 121

Kayra Kaan: 64
Kâzım Yaşar Kopraman: 16, 26, 33, 36, 70, 132
Kenzü'd-Dürer: 13, 16, 66, 89, 90, 92, 94, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 129
Kenzü'd-Dürer ve Cami'ü'l-Gurer: 16, 17, 31, 43, 45, 46, 47, 50, 55, 70, 128, 133, 134
Keşermak: 121
Keyaniyan: 119
Kınık: 125
Kıpçakça: 39
Kıpçaklar: 106, 121
Kıpçak Türkleri: 22, 114
Kitab el-Ab el-Kabîr el-Melik: 13, 73, 129
Kitâb el-Melik el-Âb el-Kebir: 13, 129
Kitâb fi'l-fıkh: 40
Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisâni't-Türkî: 40
Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî: 39
Kitâbü'l-İdrâk li-Lisani'l-Etrak: 39
Konur Koca Sarı Çoban: 127
Köktürk Yazıtları: 15
Kölemenler: 15, 22, 32
Ku kuşu: 121
Kuman: 121
Kur'an: 14, 21, 54
Kura Nehri: 126
Kur'ân-ı Kerim: 54
Kuşcu Tatar Han: 121
Kutbüddin Musa b. Muhammed el-Yuninî: 45
Kuttağ: 64
Kuzey Afrika: 113
Kuzey Mezopotamya: 120
Kümüş Han: 23, 100, 101, 102, 122
Küşlü Han: 106, 122

L
Leker: 106, 122

M
Makedonya: 118
Makedonyalı İskender: 118
Mebah: 76, 122
Mehmet Akalın: 7
Mehmet Kaplan: 7
Mehran: 125
Melik İzzeddin Aybek et-Türkmanî: 32
Memlûkler: 15, 31, 32
Memlüklü Devleti: 22
Mengüberti: 107, 125
Mensur el-Edib el-Abbasî: 122
Mercan Denizi: 61, 77, 122
Mercanü'l-Bahr: 61, 77, 122
Mercidabık: 38
Mercidabık Savaşı: 38
Merv: 59, 117
Mezopotamya: 126
M. Fuad Köprülü: 7, 16, 43, 70, 132
Mısır: 15, 18, 22, 23, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 49, 56, 58, 70, 75, 78, 86, 115, 119, 125, 132
Mısırlı Ahmet Zeki Paşa: 16, 26, 46, 70
Mısır Memlûkleri: 15, 31, 32, 33, 36, 38, 132
Mısır Memlûkleri Devleti: 31, 38
Miafarkın: 76, 122
Moğol: 33, 34, 74, 99, 100, 101, 115, 119, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 128

Moğolca: 64, 122, 123
Moğolistan: 122, 124
Moğol Ketboğa Noyan: 115
Moğollar: 57, 77, 98, 102, 104, 107, 114, 118, 122, 127, 128
Muallim Cevdet Bey: 7, 26, 132
Muğuli dili: 123
Muharrem Ergin: 7, 93, 131
Mukaddimetü'l-Gaznevî fi'l-İbâdât: 40
Musul: 107, 123

N
Nâfizü'd-Devle: 59, 117
Necmeddin Eyyüp Dönemi: 32
Necmettin Hacıeminoğlu: 7
Nepal: 128
Nevruz: 14, 23, 131
Nihad Sami Banarlı: 7
Nurata: 64
Nureddin Ali Mansur: 33, 34

O
Oğur: 116
Oğuz Han: 25, 74, 93, 97, 114, 122, 123, 124, 128, 130
Oğuz Kağan: 17, 121, 123, 124, 131
Oğuz Kağan Destanı: 121, 123, 124
Oğuzlar: 114
Oğuz-name: 15, 57, 58, 60, 61, 77, 121, 123
Orhun Yazıtları: 15, 22, 23, 58, 60
Osmanlı Devleti: 38
Osman Nedim Tuna: 7
Osman Turan: 7
Othon Tenere: 64

Ö
Ögeday Han: 126
Ömer Asım Aksoy: 7
Özbekistan: 64

P
Pakistan: 125
Papua Yeni Gine: 122
Proben: 65, 67

R
Reşit Rahmeti Arat: 7
Rusya: 106, 122, 125, 127

S
Saadet Çağatay: 7
Safavî: 120
Safedi: 45
Sâhibü'd-Devle: 59, 117
Salihiye Muharebesi: 125
Salihiyye: 125
Saltık Gazi Destanı: 15, 24
Sedat Kureyş Camii: 56, 115
Selçuk: 59, 93, 125, 132
Selçuklu Devleti: 120, 125
Selçuk Üniversitesi: 59, 132
Seyfeddin Berkuk: 38
Seyfüddin Ebubekir b. Abdillah bin Aybek ed-Devâdârî: 15, 48, 70, 132, 133, 134
Seyfüddin Ebubekir bin Abdillah bin Aybek ed-Devâdârî: 17, 43
Sıyyın köyü: 125
Sichuan: 128
Silvan: 122
Sindhiler: 125
Sind ülkesi: 107, 125
Sirat: 76, 125
Solomon Adaları: 122
Sultan Alaeddin b. Muhammed Nikis Hazremşah: 125
Sultan Celaleddin Harzemşah: 58, 75, 117, 125, 126

Sultan Celaleddin Mengüberti Harzemşah: 125
Sultan Muhammed Kılavun: 43
Sunğ sülalesi: 68, 87
Suriye: 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 119, 120, 124, 125
Suruç: 76, 126
Sülemiş Han: 35

Ş

Şanlıurfa: 120, 126
Şecere-i Türkî: 123
Şemseddin Bin Danyal el-Hâkim: 119
Şerif Aktaş: 7
Şinasi Tekin: 7
Şingiz Han: 68, 69, 73, 74, 75, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 117, 122, 126, 128

T

Taceddin es-Sübkî: 45
Tahsin Banguoğlu: 7
Talat Tekin: 7
Tartura: 61, 77, 127
Tatar Han: 74, 75, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 114, 127, 128
Tatarlar: 58, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 80, 100, 102, 107, 127
Tayfu'l-Kayâl: 119
Tayıf el-Hayal: 57, 79, 127
Tebriz: 126
Tepegöz: 26, 27, 61, 77, 115, 118, 127
Tibet: 92, 128
Topkapı Sarayı: 16, 22, 47, 48, 49, 50, 55, 133, 134
Tungacı Hatun: 74, 128
Tünga: 74, 102, 128
Tüngeci Hatun: 74, 95, 96, 128
Türk Devleti: 15, 22, 23, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 44, 46, 49
Türkler: 17, 33, 36, 58, 61, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 73, 77, 78, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 91, 119, 124, 127, 132
Türkün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata: 17, 27
Türk Yemini: 17

U

Ulrich Haarmann: 16, 26, 49, 70, 86, 132
Ulu Ata Bitik: 13, 129
Ulu Ata Han Bitiği: 21
Ulu Ay Ana: 14, 17, 21, 23, 24, 25, 53, 66, 67, 88, 89, 90, 114, 128, 129
Ulu Ay Anacı: 83, 85, 89, 95, 128, 129
Ulu Ay Ata: 14, 17, 21, 23, 24, 25, 53, 62, 63, 65, 66, 67, 74, 75, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 105, 113, 114, 122, 128, 129
Ulu Ay Ata Kitabı: 73
Ulu Ay Atam Bitiği: 13
Ulu Han Ata Bitigci: 21, 73, 83, 85, 95, 129
Ulu Han Ata Bitigçi: 13, 57, 73, 76, 128
Ulu Han Ata Bitiği: 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 31, 46, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 68, 70, 73, 75, 76, 77, 81, 87, 114, 115, 117, 118, 119, 127, 128, 130
Ulu Han Ata Kitabı: 13, 21, 129
Ulu Han Ata'nın Kitabı: 13, 73, 129
Ulu Han Ay Ata: 21
Ulu Han Bitigçi: 13, 129

Ulu Kara Dağ: 17, 21, 62, 74, 82, 120
Ulu Kara Dağci: 74, 75
Uram bin Hatam: 130
Urfa: 119
Ustorda Özerk Bölgesi: 122
Uzak Asya: 122

Ü
Ürdün: 44

V
Volga: 116

W
W. Eberhard: 67, 68, 69, 87, 131

Y
Yassıçemen: 125
Yavuz Sultan Selim: 38
Yeni Kaledonya: 122
Yeni Mecmua: 26, 132
Yıldız Han: 25, 130
Yusuf el-Konevî: 39

Z
Zehebi: 45
Zeki Velidî Togan: 7, 32, 134
Zerka: 44